

Hřebčinec Tlumačov

Moravští chovatelé měli vždy zvláštní zálibu pro ušlechtilé chodivé koně. Vždyť temperament a výkonnost koní byly odrazem odbornosti majitelů a zápřež koní se tak stávala i mírou jejich společenského postavení ve vesnici. Temperament a výborná mechanika pohybu se však vyžadovaly nejen u teplotkrevníků, ale i u chladnokrevných koní. Tyto mentální faktory tady předurčovaly odlišný vývoj chovu koní na Moravě, než jak tomu bylo v Čechách.

Rozhodující úlohu ve vývoji chovu koní na Moravě měl státní hřebčinec v Tlumačově, který se stal základem dnešního státního plemenářského podniku. Činnost hřebčince určovala tedy již více než šedesát let směr rozvoje chovu koní v tehdejších oblastech moravskoslezské země. Úspěšná výstavba chovu byla podmíněna úzkou spoluprací řídicích orgánů plemenářských služeb s širokou chovatelskou základnou. Přitom se výrazně uplatňovala vysoká odbornost moravských chovatelů s jejich vrozeným nadáním a nesmírným chovatelským zanícením.

Státní hřebčinec v Tlumačově byl zřízen v roce 1925 sloučením tří tehdejších hřebčinců v Opavě, Hodoníně a Hejčíně. Výstavba nového centrálního chovného ústavu v Tlumačově byla motivována ekonomickými a plemenářskými hledisky. Jako vhodný objekt byl vybrán zbytkový velkostatek, který byl přestavěn k novému využití. K němu byly přičleněny objekty Skály, Terezov, Buňov a Otrokovice o celkové výměře 532,5 ha.

A tak již v roce 1925 byli do Tlumačova soustředěni hřebci z Hodonína a z Hejčína. Celkem to bylo 220 teplotkrevných hřebců (58,5%) a 156 chladnokrevných hřebců (41,5%). Těžiště teplotkrevníků spočívalo v hřebcích oldenburských a východofríských. Přitom je nutné si uvědomit, že mezi těmito německými plemeny nebyl zvlášť výrazný rozdíl a obě představovala stejný typ raného, mohutného koně velkého rámce.

Z plemenářského vývoje teplotkrevníka na Moravě vidíme, že zde bylo již dříve použito oldenburské krve, ale jen k určitému zesílení populace, v dalších generacích byla opět koncentrována krev ušlechtilých polokrevných plemen.

Početni stav hřebců se postupně měnil a v roce 1938 se snížil na 340. Podíl teplotkrevných plemenů klesl na 46,2% a naopak počet chladnokrevných hřebců se zvýšil na 53,8%. V chovu chladnokrevníka se zvětšoval podíl noriků, a to vlivem německých chovatelů v severních pohraničních oblastech a hlavně pak v období protektorátu, v kterém byl chov norických koní prosazován německými úřady.

Rovněž chov teplotkrevníka, který právě na Moravě dosahoval vysokého stupně ušlechtilosti a vyznačoval se dynamikou pohybu a temperamentem, podléhal po druhé světové válce typové i tvarové proměnlivosti. Do chovu byli zařazováni hřebci českého chovu (tedy na oldenburském krevním podkladě) s cílem zmožutnit moravského teplotkrevníka. Po stabilizaci celkové situace v chovu koní koncem sedmdesátých let se vytvořily nové podmínky pro chov, neboť dosažená stabilita celospolečenské funkce chovu koní a rozhodující orientace na produkci koní sportovních při zachování jejich mnohostranného výkonnostního typu umožnila již jednoznačný směr dalšího vývoje. K výrazné změně v činnosti hřebčince dochází v roce 1967, kdy byl spolu s hřebčínem v Napajedlích začleněn do nově zřízeného plemenářského podniku. K tomu byl v roce 1972 po určitých organizačních změnách připojen hřebčín Albertovec u Opavy jako odštěpný závod a dále Žďár nad Sázavou, který byl však později (1978) vydelimitován jako samostatný plemenářský podnik.

V tomto dlouhém období dynamického vývoje chov koní prodělával určité změny. Chov teplotkrevníka byl dlouhodobou doménou moravských chovatelů. Teprve v roce 1875 se začali objevovat na Moravě i chladnokrevní hřebci. Podkladem teplotkrevného chovu se později staly dva rozsáhlé kmeny – Furioso a Przedswit, které v menším rozsahu byly doplňovány arabským kmenem Gidran. Orientální krev se prosazovala v jižní části Moravy, na Slovácku. Ve Slezsku byl do 80. let minulého století chován jen teplotkrevník. Zvlášť oblíbeni byli hřebci kmene Gidran. Později se v chovu prosazovali norfolkští hřebci. Avšak i jejich popularita začátkem 20. století pohlavla. Tehdy se značně rozšiřoval chov chladnokrevníka, který byl ve Slezsku reprezentován norikem.

Uvedené polokrevné kmeny velmi vyhovovaly svou všestranností požadavkům chovatelů a zemědělců, neboť šlo o koně středního rámce použitelné v zápřeži a doplňkové i pod sedlem. Byli to koně velmi výkonní, konstitučně tvrdí, rychlí. Použití orientální krve v chovu teplotkrevníka v oblasti jižní Moravy bylo výrazem mentality obyvatel této části země. Proto se také v orientální příměsi prosadili i poněkud lehčí hřebci Shagya. Kmen Gidran byl přece jen poněkud většího rámce než Shagyové, které v chovu prosazovalo i oblíbené zbarvení.

Z Furiosů se nejvíce uplatnila větev F IX, F XI, F IV kl.; vynikala ušlechtilostí, výbornými pracovními vlastnostmi, zvláště v tahu; vyznačovala se však poněkud menší mohutností. Rovněž druhá radovecká větev F V, F VII, F VIII a F XIII měla značný význam pro chov koní na Moravě, neboť právě krev linie F XIII značně ovlivnila výstavbu zemského chovu. Příslušníci této linie byli charakterizováni velkým rámcem s poněkud hrubším exteriérem, tvrdou konstitucí a výbornou výkonností. Z kmene Przedswit se v chovu nejvíce prosadila linie Przedswit II. Vždyť plemeník **Przedswit II** dal kladrubskému hřebčínu 42 plemenných klisen a 45 plemenných hřebců.

Přibližně koncem 50. let byl moravský polokrevník v určitém rozsahu zmohutňován hřebci českého teplokrevníka, vyšlechtěných na oldenburském podkladě. Tato éra nebyla dlouhodobá. K další změně dochází sjednocováním chovu českého i moravského teplokrevníka využitím krve cizích plemen, která do našeho chovu pronikla již v poválečném období chovným využitím trofejních koní. Byli to převážně koně hannoverští, dále pak meklenburští, východopruští atd. V chovu se objevovali i četní hřebci anglického plnokrevníka. V tomto období, charakterizovaném výraznější proměnlivostí názorů chovatelské veřejnosti, docházelo k různým diferencím v chovných záměrech i mezi jednotlivými představiteli chovných institucí. Je nutné upozornit, že nositeli chovu se tehdy již také staly specializované státní statky a jednotná zemědělská družstva s uznanými rozmnožovacími chovy. Tato forma organizace byla jistě značným přínosem, avšak dlouho chyběla jednotnost koncepčních záměrů, které se tříštily o sílu individualit pracovníků reprezentujících tyto chovy. Teprve po sjednocení koncepčních záměrů v chovu koní bylo možné je prosazovat s větší účinností. Tyto šlechtitelské programy se tedy staly ústřední osou rozvoje chovu teplokrevního koně i na Moravě, který lze charakterizovat současnou strukturou plemenných hřebců působících v této oblasti. V plemenářské práci je pozoruhodná záslužná snaha plemenářských institucí zachovat téměř již vymizelý kmen Przedswit, zvláště ukazují-li potomci posledního plemeníka Przedswit X velmi dobré skokové schopnosti.

V roce 1986 byla struktura teplokrevných hřebců působících na Moravě tato: 12 hřebců anglického plnokrevníka, 61 hřebců českého teplokrevníka (z toho 37 hřebčinského a 24 zemského chovu), 6 hřebců hannoverských (orig.), 5 hřebců trakénských (orig.), 3 hřebci huculští, 6 hřebců ponyho.

Z této skladby vidíme výrazný posun ve prospěch plemenů ze šlechtitelských chovů a zvýrazňování zušlechťující krve. Podíl hřebců A1/1 (13%) z celkového počtu teplokrevných hřebců lze považovat za mezní, který by neměl být zvyšován. Současnou strukturou teplokrevných hřebců musíme posuzovat již v kontextu jednotného šlechtitelského programu pro české země při tvorbě českého teplokrevníka.

Velmi slavnou historii na Moravě má chov chladnokrevníka. Poněvadž se vyvíjel odlišně od chovu chladnokrevníka v českých zemích, měl k jasné diferenciaci přízvisko – moravský chladnokrevník. I když první zmínky o výskytu chladnokrevníků na Moravě pocházejí až z roku 1875, v kterém na Moravě působilo 6 norických hřebců, začal se chov chladnokrevníka poměrně brzy rozšiřovat. Popularita chladnokrevného chovu byla podmiňována skutečností, že při nezbytném zvyšování výroby v celém rozsahu zemědělství byla potřebná větší tažná síla.

Při rozšiřování chladnokrevných chovů byla rozhodující typická ranost koní belgických. Z těchto plemen bylo správně vybráno plemeno koní ardenských, pocházejících z hornaté východní části Belgie, kde jsou přibližně obdobné přírodní podmínky jako u nás. Výběr tzv. kontinentálního typu chladnokrevníka byl tedy velmi důmyslný. Tito koně byli podstatně konstitučně tvrdší než ostatní belgická plemena a svou mohutností a raností velmi vyhovovali požadavkům kladeným orgány řídicími zemědělskou výrobu. Cílem bylo rozmístit chladnokrevné koně ardenského typu do chudších podhorských oblastí s podobnými přírodními podmínkami, jako jsou v původní domovině.

Kvalitativním přínosem bylo zřízení chladnokrevného hřebčína hrabětem Seilernem v Lukově u Holešova, který pro tento hřebčín zakoupil vítěze světové výstavy v Paříži hřebce **Spirou**. Tento vynikající plemník byl tedy důležitým chovatelským přínosem pro rozšiřující se chov chladnokrevníka na Moravě. Jeho popularita se rozšiřovala do Valašska a jižní Moravy a vytvořila tam pevnou chovatelskou základnu.

Po první světové válce byl hřebčín chladnokrevníka v Lukově zrušen a chovný materiál byl rozprodán soukromníkům. Potřeba hřebců pro chov byla zajišťována importem ze zahraničí a dále pak nákupem hřebečků v zemském chovu. Ti byli odchováni v hřibárnách v období od odstavu až po jejich licence. Již tehdy se začaly prosazovat výkonnostní zkoušky mladých hřebců, které pak byly podkladem uznávacího řízení při výběru budoucích plemenů. Kvalita těchto hřebců nakoupených v zemském chovu byla však velmi proměnlivá; postrádali hlavně typ.

K zlepšení celkové situace byl tedy v roce 1930 zřízen v Tlumačově hřebčín chladnokrevníka, do něhož byly zařazeny originální belgické klisny, importované z původní domoviny. Základem chovného stáda bylo 9 importovaných chladnokrevných klisen, které se do té doby využívaly k produkci mulů v hřebčíně v Kladrubech. Tyto klisny byly v rámci plemenného standartu ardenských koní v poněkud lehčím typu. Klisny byly připraveny originálním belgickým hřebcům. Z těch zvláště vynikl **9 Marquis de Vraimont**, který zanechal ze všech plemenů nejrozsáhlejší potomstvo. Dále byl velmi úspěšný **113 Successeur de Boneffe**. Z dalších plemenů, kteří v tomto chovu ještě vynikli, to byli **497 Brennus**, **51 Bayard de Hérédia** a **242 Matěj**. Jejich působení bylo však v hřebčíně omezeno malým rozsahem chovného stáda. Klisny nebyly chovány hřebčinským způsobem, ale byly zařazeny ve výrobním procesu jako tažní koně.

V roce 1940 bylo rozhodnuto o rozšíření počtu matek na 50 jedinců. To nemohlo být uskutečněno pro omezené ustájovací kapacity v objektu Skály, v kterém byly chovné klisny umístěny. Proto bylo stádo rozšířeno jen o 5 klisniček a mělo tedy dohromady 10 klisen a 18 klisniček. V následujícím roce byla tato chovná základna dále rozšířena o 13 mladých klisniček, nakoupených převážně na Moravě; několik klisniček bylo z Čech.

Jako hlavní plemeniči v této době působili v chovu **38 Bayard II d'Opbrakel** (import, nar. 1934) a **22 Héron de l'Officier** (import, nar. 1935). Jejich potomstvo však neuspokojovalo. Do chovu byl tedy zařazen hřebec **177 Brennus Miškovský** (nar. 1933). Tento plemeník již více odpovídal požadovanému typu; byl však flegmatický a tuto vlastnost přenášel i na své potomstvo. Jeho nástupcem byl jeho polobratr **345 Brennus**. I při jeho poměrně úspěšném působení byl teprve výběrem plemenného hřebce **26 Miroše** vyřešen problém získání plemeníka ušlechtilých tvarů s dobrou horní linií, dostatečné mohutnosti, s dobrým suchým fundamentem. Zvláště vynikal neobyčejně prostornou a lehkou mechanikou pohybu. S tímto plemenným hřebcem působil v chovu importovaný hřebec **141 Blonek**, který se vyznačoval velkou individuální potencií a dědičnou průrazností. V roce 1943 se počet klisen hřebčína zvýšil na 20 jedinců a odchov na 29 klisniček.

Další plemenitba v tomto protektorátním období pokračovala zařízením bavorského norika **336 Gothe**, který vynikal poměrnou ušlechtilostí a harmoničností tělesné stavby a výbornou mechanikou pohybu, kterou právě měl v chovu zlepšovat. Výsledky však nebyly uspokojující; plemeník navíc přenášel na potomstvo i špatné charakterové vlastnosti. Z dalších plemenných hřebců zařazených do tohoto hřebčínského chovu byl **114 Surov Mysločovský**, představitel cenné krevní linie, založené importovaným hřebcem 113 Successeur de Boneffe.

Válečnými událostmi byl však chov velmi narušen, neboť se podařilo zachránit jen 7 klisen a 12 hříbat. V roce 1947 byl však znovu novelizován záměr vytvořit hřebčín s 50 klisnami, a to převážně nákupem ze zemského chovu.

V roce 1948 dochází k další konsolidaci chovu nákupem dalších klisniček. Kromě plemeníka **51 Marconi** působil v chovu plemeník **373 Miroš Skalský**. A tak v roce 1950 dosáhl počet klisen již 33. Bylo zakoupeno dalších 26 klisniček, čímž byla vytvořena dostatečně široká chovná základna k naplnění chovného záměru určujícího velikost stáda. Velkým pokrokem bylo uvedení provozu nového hřebčínského objektu Hrabůvka-Peškov, do kterého byly soustředěny všechny chovné klisny, plemenný dorost a také pepiniéři. Objekt hřebčína byl moderní a splňoval nároky na funkci chovného stáda v stanoveném rozsahu. Avšak v této době již docházelo k dopadu postupně se připravující socializace našeho zemědělství, a tím i k zvyšování rozsahu mechanizace zemědělských prací. Nároky na rozsah chovu a jeho existenci se stávaly rozporné.

Hřebčín tedy dosáhl vrcholu své plemenářské práce v době, kdy se chov koní pomalu dostával do agónie, která pak trvala dvě desetiletí. Tento stav byl však průvodním jevem nástupu nové epochy, charakterizované technizací, a byl tedy do značné míry zákonitý. Dosažené výsledky hřebčínského chovu byly velmi pozitivní. Vždyť čistokrevnou plemenitbou a cílevědomou selekcí se podařilo ve velmi krátké době vytvořit homogenní plemenné stádo, kdy i při zamezení možnosti importu plemeníků se úroveň populace chladnokrevníka evidentně zvyšovala.

Některé klisny byly z hřebčína zapůjčeny na revers okolním JZD a v roce 1953 byla účast stáda klisen určena k pokusnému křížení převedena do Pohořelic.

Celý proces šlechtění ukázal, že se v tomto chovu podařilo vyšlechtit středně mohutného moravského chladnokrevníka s velmi dobrou výkonností, s dobrou mechanikou pohybu a méně náročného na výživu než u importovaných ardenských koní z Belgie. Avšak v měnících se podmínkách našeho zemědělství, v kterém koně ztratili svou rozhodující funkci – zdroj tažné síly – tento chladnokrevný hřebčín zaniká.

A tak výrazná přestavba našeho zemědělství se ztlačně promítla i v chovu koní a podmínila chovatelské ztráty, ke kterým však docházelo i v širokém mezinárodním měřítku. Tyto zákonité ztráty byly však poplatné nové době, přinášející výrazný posun v celé výrobní sféře, která také určila jinou náplň celému chovu koní. Z těchto hledisek je nutné posuzovat opatření, kterými byl významný chov belgických koní tlumačovského hřebčína zrušen.

Dosud jsme při hodnocení chladnokrevného chovu hovořili převážně o koni belgickém. Ve Slezsku nabýval ve dvacátých letech popularitu chov koní norických. Jeho podkladem byl import norických hřebců z Rakouska i Bavorska. Mimo hřebce byly však v menším počtu importovány i klisny. Pro rychlé zvelebování chovu slezského norika měla značný význam hříbárna v Brankách u Opavy. Ze zakladatelů významnějších linií to byli **419 Bravo**, **189 Diamant II**, **412 Albin Theseus**, **70 Max** a **327 Vulkan Max IV**; posledně jmenovaná linie se uplatnila i v Čechách v oblasti Písecka.

Chov norického koně nabývá v posledních letech na značném rozmachu, neboť jeho tvrdá konstituce a dlouhověkost při dobré výkonnosti jej předurčují pro využití v těžebních pracích v lesním hospodářství, v kterých je právě pro přibližování kmenů stále nepostradatelný.

K chovu norického koně byl vybudován hřebčín ve Vítkově, o kterém je však referováno samostatně.

V závěru hodnocení chovu teplokrevníka a chladnokrevníka přihlídneme ještě k vývoji jejich vzájemného poměru. V roce 1938 dosahoval při celkovém počtu 340 hřebců na Moravě podíl chladnokrevníků 53,8% a teplokrevníků 46,2 %. V poválečném období docházelo k dalšímu vývoji, který byl charakterizován určitou proměnlivostí tohoto vztahu. V současné době působí v chovu 84 teplokrevných hřebců (54,2%) a 71 hřebců chladnokrevných (45,8%). Těžiště se tedy posunulo ve prospěch hřebců teplokrevných, avšak jejich podíl byl v předešlých letech ještě vyšší. To tedy znamená, že početní stav chladnokrevných hřebců se ve srovnání s obdobím let 1960 až 1975 opět zvýšil.

V současné době jsou v chovu českého teplokrevníka rozšířeny linie Quoniam, Servator, Kordon, Przedswit. V chovu chladnokrevníka jsou to belgické linie Agripa a Subrén a norické Gofal, Hubír a Neuwirt Diamant.

Součástí hřebčince Tlumačov je i zemská hřibárna Buňov, postavená v roce 1925, s kapacitou odchovu 120 hřibat. Do ní byli soustředováni teplokrevní a chladnokrevní hřebečci-odstávčata, vykupováni hřebčincem v zemském chovu. Tím byl umožněn cílevědomý výběr s vyšší selekční účinností a testace plemenů podle potomstva. Právě existence této hřibárny a vytvoření optimálních konstantních technologických podmínek odchovu pro všechna hřibata, pravidelné hodnocení odchovávaných jedinců a dále pak pravidelné posuzování hřibat v zemském chovu, to vše bylo základem vysoké úrovně plemenářské práce na celé Moravě.

U chovatelské veřejnosti byly velmi proslavené tlumačovské jezdecké dny. První taková chovatelská přehlídka byla uspořádána již v roce 1928 a od té doby vznikla velká tradice v jejich pořádání, při které se vždy schází rozsáhlá chovatelská veřejnost.

V návaznosti na chov českého teplokrevníka a na chov chladnokrevných koní se zmíníme ještě o dalším úseku chovu koní tlumačovského plemenářského podniku – chovu klusáka. Chov a dostihy klusáků mají na Moravě dlouholetou tradici. Středisko klusáckého sportu vzniklo již na zlomu 19. a 20. století v Novém Městě na Moravě i s vybudovaným závodistištěm; další závodistiště bylo vybudováno v Opavě. První organizace chovatelů klusáků vznikla ve Šternberku již v roce 1912. Spolek chovatelů tam vybudoval i klusáckou dráhu. Po zániku tohoto spolku koncem první světové války byla chovatelská organizace založena znovu v roce 1927.

Doménou klusáckého sportu bylo Olomoucko, Prostějovsko a nadále pak oblast Šternberka. Spolek byl po válce znovu obnoven a chov byl koncentrován do Běleckého Mlýna. Ten byl pak základem později budovaného chovu v Tlumačově.

Hřebčín k chovu klusáka byl při tlumačovském hřebčinci zřízen v roce 1960. Malé stádo 10 chovných klisen a 2 plemennými hřebci a ročky se postupně zvětšovalo až na 25 matek. Důležitý byl import plemene **Gelerta** v roce 1960 z Maďarska a s ním i 4 klisen, které se staly základem tlumačovského chovu.

Chovné stádo bylo vytvořeno cílevědomou selekcí podle výkonnosti potomstev testovaných na dostihových dráhách. Právě zařazování produktů vlastního chovu bylo správným postupem při vytváření chovného stáda. Kromě zařazování vlastních prověřených potomků bylo stádo plánovitě rozšířeno o importované jedince z Ruska. I tento nákup byl v intencích záměrů vyplývajících z cíle vytvořit odpovídající genetickou strukturu budoucí chovné jednotky.

Současně s vytvářením chovného stáda byly v podniku vybudovány dostihová stáj a tréninková dráha. Dostihová stáj je umístěna přímo v areálu centrálního hřebčince a v jeho blízkosti je tréninková dráha.

I když chov klusáka v Tlumačově nemá dlouhou tradici, je jeho činnost úspěšná. Vždyť jedinci tohoto chovu vyhráli již 10krát Československé derby klusáků a jsou držiteli čtyř československých rekordů. Řada produktů tlumačovského chovu se uplatnila i na zahraničních klusáckých drahách (Flint, Guj Lovam, Sorenta atd.). Z tlumačovského chovu klusáků nakupují mladé koně různé stáje zemědělských podniků v ČR, a tak i na tomto úseku chov plní úlohu producenta. Přispívá tím k uspokojení požadavků zájemců o tento sport z širokých řad zemědělců, kteří jsou nadále nositeli starých chovatelských tradic a kteří svou odborností naplňují zájmy mládeže a aktivní vstup do sportovní i chovatelské činnosti.

Státní plemenářský podnik v Tlumačově, koncernová organizace, jehož výměra zemědělské půdy dosahuje nyní 6814 ha, zajišťuje úkoly stanovené plemenářskými programy i úkoly ostatních úseků živočišné výroby.

I při hlavním zaměření na rozhodující úseky živočišné výroby je však důležitou náplní plemenářského podniku řízení plemnitby v chovu koní v moravských krajích podle stanoveného šlechtitelského programu. Ve vlastním chovu je nadále šlechtěn anglický plnokrevník, klusák, český teplokrevník, je zajišťován odchov hřebečků pro plemenářské využití, odchov sportovních koní atd. Vidíme tedy, že nosná plocha odborné činnosti podniku, i když se rozšířila o nové funkční oblasti, zůstává v chovu koní v plném rozsahu jako dříve.

V působnosti hřebčince Tlumačov je v současné době 18 stanic hřebečů teplokrevníka, 26 stanic hřebečů chladnokrevníka a 19 stanic smíšených.

Významnými plemenářskými jednotkami v zemském chovu jsou rozmnožovací chovy, se kterými vedení plemenářského podniku úzce spolupracuje. V moravských krajích je jich 10. Z těch nejvýznamnějších to jsou jednotná zemědělská družstva Bořitov, Šitbořice, Vracov, Nošovice, státní statky Znojmo, Vítkov, Hanušovice, ŠZP VŠV Nový Jičín, OKR Karviná.